

Самур

№ 3(308) 2017-йисан 18-март

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер
www.samurpress.net

100 хуър патал

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева агъалияр экологиядин жигъетдай михъи цивди таъминарун патал къилдин серенжем къабулнава. И серенжемдив къадайвал, Куър ва Араз вацларин, гъақлни маса чешмейрин цикай менфят къачузвай агъалияр хъсан еридин хъвадай цивди таъминарна кланзава.

Санлай къачурла, 18 райондин 64 агъзурдалай гзаф агъалияр яшамиш жезвай 100 хуъре яд михъдай модул станцияр кардик кутада. И ниятдалди 2017-йисан гъукуматдин бюджетда фикирда къунвай Азербайжан Республикадин Президентдин игътият фондунай Республикадин Экологиядин ва Тебиин Серветрин Министерстводиз 16 миллион манат пул чара авунва.

Активар ганва

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева 2016-йисан 7-апрелдиз къабулай серенжемдив къадайвал, машгъулвилин программа къилиз акъудунихъ галаз алакълу яз Къебеле ва Исмаиллы районрин кваллахзавачир ва кваллахдихъ гелкъезвай са къадар инсанриз чпин хизандин бизнес арадал гъун паталди малар ва материалар ганва.

Къебеледа къиле фейи тедбирдал къейд авурвал, алай вахтунда сифте яз 25 районда активар вугунин крар къиле тухузва. Къебеле ва Исмаиллы районрай тир 22 инсан активралди таъминарнава. Абурукай 16 касдиз малдарвал, 3 касдиз чижерхъанвал, са касдиз салан майишатар ва мадни са касдиз чапдинни полиграфиядин крар вилик тухун патал активар ганва.

Къебеле райондай тир Н.Муштагова ва Т.Рустамова къейд авурвал, абуру активрин куъмекдалди чешнелу хизандин майишатар арадал гъида. И кар патал райондин талукъ органри абуруз вири патарихъай куъмекар гузва. Машгъулвилин программадив къадайвал, 1500 касди активрин куъмекдалди гъам хизандин бизнес туькълурда, гъамни вишералди инсанар кваллахдив таъминарда.

ЯРАН СУВАР, ЖУВАН СУВАР

Яран сувар лезгийрин виридалайни рикI алай сувар я. Вичихъ агъзур йисарин тарихар авай и сувар лезгийрин иервилин, мублагъвилини бегъерлувилин гъуц тир Ярдахъ галаз алакълу я. «Яр» гафуникай лезги чIала цIудралди цIийи гафар - инсанрин, хуърерин ва шегъеррин, чкайрин, макъамрин тIварар арадал атанва. Лезги этнографрикай тарихдин илимрин докторар тир С.Агъашириновади, Гъ.Гъажиева, филологиядин илимрин доктор, профессор Р.Гъайдарова гайи малуматрай акъазвайвал, чи чIала «Яр» гафуникай 200-дав агакъна чкайрин тIварар, 100-далай гзаф инсанрин тIварар туькълур хъанва. И макъаладин автордин «Лезги чIалар» табда и гафуникай арадал атанвай 30-дав агакъна хуъреринни шегъеррин тIварар гъатнава.

Гъа икI, чал Дагъустандин лезги районрин чилерал «Яр» гафуну арадал гъанвай дагъларин, рагарин, гирвейрин, гъатта муькъверин, никIерин, къуьгъверрин тIварарни гъалтзава. «Яр» гъақлни къадим лезги йикъарганда гатфарин сад лагъай варз я.

Яран суварихъ авсиятда чяхъ къилди адетар, месела, Яран мелер, Яран мехъерар ава. Чна абурукай, гъақлни Яран манийрикай, алхиширикай ва тIварарикай виликан йисара «Самурдин» чинриз макъалаяр акъудна кIелдайбурув агакъарнай. Агъадихъ кIелдайбуруз Яран суварихъ авсиятда икъван гагъди винел акъуд тавунвай са бязи месэлайрикай чирвилер гузва.

Яр-Гияр-Гиляр

ТIвар-ван авай этнограф, тарихдин илимрин доктор Гъ.Гъажиева, педагогикадин илимрин кандидат Т.Саидова ва маса авторри кхъизвайвал, «Яр», «Гияр» ва «Гиляр» гафар са дибдинбур я. Гъам къадим Гияр шегъердин, гъамни Гиляр хуъруьн тIварар Яр гъуцран тIварцIихъай арадал атанва.

2500 йис инлай вилик гилан Къурагъ шегъердин патав бине кутур Гияр V асирда сасанийрин къушунри дуьньядилаи михъиз терг авунай. Анин агъалийрин са паяри гилан Мегъарамдхуьруьн райондин чилерал Гиляр тIвар алай хуър арадал гъана. Чапхунчийрихъ галаз эхирдалди женг чIугуна сагъ амуькай ксари лагъайтIа, душманди чуькIурай 7 хуъруьн агъалийрихъ галаз санал Къурагъ тIвар гайи цIийи шегъер кутуна.

Гиярвийрин Яран суварихъ галаз алакълу адетар гуьгъуьнлай къурагъвийри давамарна. Гъатта Совет гъукуматди къадагъаяр эцигайлани ина сувар къейд авунай. Гъавилай алатай асирдин 30-40-йисара Яран мярекатар

тешкил авур 82 кас суьргъундиз раькурнай. Къурагъвийри гъақI ятIани чпин адетдилай гъил къачуначир. 1938-йисуз гъукуматдиз наразивал къалурай агъсакълри Къурагъ шегъердин 7 чкадал цIайлаханар куькIуьрна, 7 хуъруьн агъалияр кIватI-най. Сувар алатай пуд лагъай юькьуз агъсакълар ина 1356-йисан декабрдиз эцигнавай жуьма мискIиндиз нисинин капI-теат авун патал кIватI хъайила, НКВД-дин кIвалахдарри 70-90 яшарин 14 кас къуна дустагънай. Къурагъвийри вири сад хъиз кIвачел къарагъна гъа чкайрал цIийи къилелай 7 цIайлахан куькIуьрайла Советдин са бязи гъилибанар катнай. Жемаьтди 10 юькьуз гъулгъуладиз ара ганач ва гъукуматди агъсакълар чпин кIвалериз ахъайна. Абуру хтай юькьуз агъалийри мад 7 чкадал цIайна.

7 цIайлахан

Вучиз 7? Им лезгийрин мифологияда ирид цаварилайни ирид чилерилай къачунвай рекъем я. Чяхъ ихътин мифни ава: Са юькьуз са шумуд гъуц ирид цаварилай ирид чилерал эвичIна лезгийриз гъуцарин кIвал туькIуьрна

ва абуруз ирид кIвалах чирна: гъуцариз икрам авун, цанар цун, фу чран, алухарни пекер цун, малар хуьн, цикай менфят къачуна салар кутун, михъивилер авун. Ахпа и гъуцари лезгийриз ирид къилих гана: къегълвал, мяргъаметлувал, дуьзвал, такабур, Ватандиз муьгъуьббат, намус ва абур. И крар къилиз акъудай гъуцари лезгийриз ирид весини авуна: фагъумдай къил, килигдай вил, ягъадай гъил, рахадай чIал, Ватан тир чил хуьх. Куьзуьбурун, дишегълийрин ва аялрин къайгъу чIугу.

А чIавуз гъи кIвале иридалай тIмил инсанар авайтIа, а кIвалай ирид шем акъуддай. Им акI лагъай чIал тир хъи, чазни ирид къил жез кIанзава, чунни ирид цаварин, ирид чилерин веледар я. Ахпа ирид чкадал цIайна, гъар цIайлахандин кьерехда ирид инсан акъваздай. Ирид касдихъ итимарни жадай, дишегълиярни, аяларни, къуьзуьбурни, жегъиларни. Им чаз вири жуьредин агъалияр герек я лагъай чIал тир.

Сейли этнографар тир А.Гъаниевади ва В.Соколовади кхъизвайвал, цIайлахандилай хкадардайла лезгийри икI лугъудай: «Зун виниз, зи члеяр агъуз». Яни зун виниз хуьрай, зи члеяр (гунагъар) цIу тухурай. Начагъбуру хъсан хуьн ва аялри чIехи хуьн патал хкадарна лагъана кIанзавай: «Цаяр чаз, тIалар ваз». ЦIайлахандилай хкадарайдалай къулухъ инсанри са-садан гъилер къуна адалай цIиргъ ядай ва санал хордалди лугъудай:

Цаяр, цIаяр куз хуьрай,
Чун цIаяри хуьз хуьрай.
ХуьтIуьн къаяр патандаз,
Яран цIаяр чаз хуьрай.

Гъа икI, яргълди Яран манияр лугъудай. Ахпа лугъуз-хуььрез суварин суфрайрив эгечIдай.

Этнографри кхъизвайвал, виликан вахтара лезгийри жезмай къван къакъан чкайрал, гъатта къаварал цIайдай. ЦIаяр гъикъван къакъандал хъайитIа ва гъикъван яргълди кайитIа, са гъакъван буллух жада лугъудай. И адет чи бязи дагъдин хуьрера исятдани ама.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

Milli Qəhrəman anıldı

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə Heydər Məscidində ötən il 29 dekabrda erməni ordusunun diversiya qrupunun təxribatının qarşısının alınması vaxtı şəhid olmuş hərbi qulluqçu Çinqiz Qurbanovun anım mərasimi keçirilib.

Mərasimdə əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüş vətəndaşlarla əlaqədar Dövlət Komissiyasının sədri, Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin rəisi Mədət Quliyev, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Mübariz Qurbanlı, Dövlət Sərhəd Xidmətinin rəisi Elçin Quliyev, Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə, Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyi, deputatlar, ictimaiyyətin nümayəndələri iştirak ediblər.

Şeyxülislam Allahşükür Paşazadə öz çıxışında Çingiz Qurbanovu şəhid elan edib və onun üçün belə mərasimdə iştirak etməyin böyük şərəf olduğunu bildirib.

Əsir və itkin düşmüş, girov götürülmüş vətəndaşlarla əlaqədar Dövlət Komissiyasının sədri, Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin rəisi Mədət Quliyev Çingiz Qurbanovun keçdiyi döyüş yolundan danışib. “Çingiz cəmi 20 il yaşadı, amma onun bu ömrü ləyaqətli ömür idi,” - deyə çıxış edənlər bildiriblər.

Şahdağda əbədiləşdirilib

Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Çingiz Qurbanovun xatirəsi Böyük Qafqazın ən yüksək dağ zirvələrindən biri olan Şahdağda əbədiləşdirilib.

Dəniz səviyyəsindən 4242 metr yüksəklikdə yerləşən zirvəyə yürüş “Everest” idman klubunun təşəbbüsü ilə reallaşmış. Beş nəfərlik alpinist qrupunun Şahdağa yürüşü martın 8-dən başlayıb və üç gün davam edib. Martın 10-da zirvəyə çatan alpinistlər üzərində Milli Qəhrəman Çingiz Qurbanovun adı yazılan xatirə lövhəsini Şahdağ yüksəkliyinə bərkidiblər.

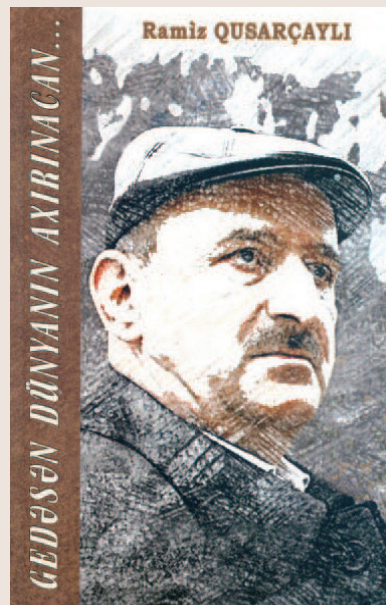
“Everest” idman klubunun direktoru Rusif Bağirov yürüşün Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Çingiz Qurbanovun xatirəsini yaşatmaq, eyni zamanda, gənclərin dağçılıq ekstremal idman növlərinə marağını artırmaq məqsədilə həyata keçirildiyini bildirib.

Azərbaycan Ordusunun əsgəri Çingiz Qurbanov 2016-cı il dekabrın 29-da Ermənistan silahlı qüvvələrinin kəşfiyyat qrupunun təxribat-pozuculuq fəaliyyətinin qarşısını alarkən baş vermiş döyüşdə şəhid olub. Bu ilin fevralın 7-də Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün qorunub saxlanılmasında xüsusi xidmətlərinə və döyüş tapşırığını yerinə yetirərkən göstərdiyi şəxsi igidliyə görə əsgər Çingiz Qurbanova ölümündən sonra “Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı” adının verilməsi barədə sərəncam imzalayıb.

ŞAIRİ UCALDAN ŞEİR ÇƏLƏNGİ

Dərin bədii təfəkkürü, qeyri-adi deyim tərz, orijinal fikirləri ilə seçilən, poeziya aləmində pillə-pillə ucalan Ramiz Qusarçaylının hər kitabını oxucular intizarla gözləyir. Bu günlərdə “Azərbaycan” nəşriyatında İlham Abbasovun redaktorluğu ilə çapdan çıxmış “Gedəsən dünyanın axırınacan...” kitabı ilə şair növbəti dəfə pərəstişkarlarını intizarından qurtarıb.

İndiyədək işıq üzü görmüş “Çörəyim daşdan çıxır”, “Ömür qapıları”, “Bir çiçək axşamı”, “Eşşəknamə”, “Almalı kitab” və “Nə gözəldi yolun, Allah” adlı şeirlər kitabları ilə oxucuların rəğbətini qazanmış, şeirləri ingilis, rus, ukrayna, fars və Dağıstan xalqlarının dillərinə tərcümə olunmuş Ramiz Qusarçaylı bu kitabı ilə poeziyanın yeni zirvələrinə ucalıb desək, yanlışmarıq. Kitaba “Mükəmməl poeziya” adlı ön söz yazmış filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Ramiz Əskər haqlı olaraq qeyd edir ki, şairin poeziyası qeyri-adi, fəvqəladədir. Alimin fikrincə “Ramiz Qusarçaylı poeziyasının başlıca özəlliyi müqayisəyəgəlməz dərəcədə orijinal, dərin mənalı olması, heç kimə bənzəməməsidir. Hələ çağdaşımız olan heç bir şair cəmiyyəti, insanı və təbiəti bu qədər incə şəkildə müşahidə və təsvir etməmişdir. Heç bir qələm sahibi vətənin, millətin dərdlərini, Qarabağı, əldən çıxmış torpaqlarımızı bunca ürəyinə salmamış, bunca acılamamışdır”.

Şairin söz çəlengi o qədər rəngarəng, fikirləri o qədər dərin, şeirlərindəki təşbehlər, epitetlər, metaforalar, təzadlar o qədər orijinaldır ki, oxucunu bədii sözün seyrinə sala bilər. Bu şeirlər əsl poeziya inciləridir. Kitabın mövzu rəngarəngliyi də diqqət çəkir. Bunu anlamaq üçün ayrı-ayrı bölmələrin adlarını sadalamaq kifayətdir: “Mən kənddən çıxanda...”, “Bu qurban olduğum Vətən”, “Gəl oxuya saz dilində”, “Aparır məni mələklər”, “Qurudub göndərmə bənövşələri”, “Bu il qaranquşlar Yəməne uçmaz”. Həmin

bölmələrlə tanış olduqca hiss edirsən ki, Ramiz Qusarçaylı öz taleyini Azərbaycanın və dünyanın taleyindən ayırmayan şairdir. Bu, onun yüksək vətənpərvərlik və vətəndaşlıq poeziyasının qayasıdır. Professor Ramiz Əskərin dediyi kimi, Ramiz Qusarçaylının “şeirlərinin hər biri ədəbiyyatımızın qızıl fonduna daxil edilməyə layiqdir”. Yeni kitab haqqında mübaliğəsiz demək olar ki, bu, şairi daha da ucaldan şeir çəlengidir.

Ramiz Qusarçaylının “Gedəsən dünyanın axırınacan...” kitabının nəşrinə kömək göstərən tanınmış qusarlı iş adamı Sabir Təvəl oğlu Fərzəliyevdir. Kitabın sonunda qeyd edildiyi kimi, o, “istedadlı yazarların əsərlərinin nəşrinə, təbliğinə və savadlı, qabiliyyətli gənclərin mükəmməl təhsil alıb dünyəvi biliklərə yiyələnməsinə çalışan, doğma el-obasının məğrur və layiqli insanların məclislərinə ürək açan, işıq tutan” insandır.

Ziyalılığı və xeyirxahlığı ilə seçilən Sabir Fərzəliyev “Samur” qəzetinin yaxın dostudur. Hər il doğma Zindanmuruq kəndində maddi imkanı olmayan, amma “Samur”u oxumaq istəyən onlarca adamı öz hesabına qəzetə abunə yazdırır. Onun həm bu sahədəki xidməti, həm də qəzetimizin dostu olan istedadlı şairimiz Ramiz Qusarçaylının kitabının nəşrinə kömək göstərməsi əsl fədakarlıq nümunəsidir.

“SAMUR”

XƏLİFƏNİN NƏSİHƏTİ

YAXUD DƏRBƏNDLƏ BAĞLI BİR HƏQİQƏT

Dərbəndin orta əsrləri əhatə edən tarixi ilə bağlı həm “Dərbəndnamə”də, həm də ərəb tarixçilərinin əsərlərində keyli məlumatların verilməsinə baxmayaraq, həmin dövrlərə aid qədim yazılar, yeni faktlar üzə çıxmaqda davam edir. ərəb müəlliflərinin yazdıqlarına görə xəlifələr Dərbəndə daha çox fikir verirdilər. Çünki şəhər strateji cəhətdən və ticarət baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Hələ 736-cı ildə Xəlifə Hişam tərəfindən buraya Əsəd ibn Zafirin başçılığı ilə 400 əmir göndərilmişdi. Həmin əmirlər Dərbənddə azad şəhərə oxşar bir idarə orqanı qurmuşdular. Belə idarəetməyə əsasən Dərbəndin rəislər rəisinə əmr edilmişdi ki, şəhərin mühafizəsinə, təmizliyinə və qayda-qanuna riayət etsin. “Dərbəndnamə”də yazıldığı kimi, hakim buranın əhalisindən xərac, üşr və paltar vergisi ala bilməzdi. Zülmə əhalini sıxışdıran hakim dərhal vəzifəsindən azad edilirdi.

Dərbənd xəlifə Harun ər-Rəşidin hakimiyyəti dövründə daha yüksək azad şəhər statusu daşımış və çox inkişaf etmişdi. “Dərbəndnamə”də yazıldığına görə Harun ər-Rəşid bu şəhərdə olmuş, onun tərəqqisi üçün çox iş görmüşdü. Bu tarixi mənbədə göstərilir ki, Harun ər-Rəşid Dərbənddə olanda “əmr etdi ki, Rubas çayından bir neçə kanal çəkilsin, nəticədə

su şəhərin ətrafına gəldi. O, dəyirmanlar tikdirdi, əmr etdi ki, çoxlu bağ və bostanlar salınsın. Kanalların təmirindən ötrü vəsait bağların və əkinlərin gəlirindən ayrılınsın. O dedi ki, Dərbənd əhalisi dəyirmanlardan istifadəyə görə vergi verməsin. Təmir üçün xərclər bağların və əkinlərin gəlirindən ayrılınsın. Hər məhəllədə anbarlar və məscidlər tikdirdi. Dərbənd abadlaşdı. Harun ər-Rəşid Dərbəndə gələndə şəhərin sakinlərini yığib nəsihət verdi və geri qayıtdı”. Bu barədə Dağıstan alimləri A.R.Şixsaidovun, T.M.Aytberovun və Q.M.-R.Orazayevin 1993-cü ildə Moskvada rus dilində çap etdirdikləri “Dağıstanın tarixi əsərləri” kitabında ətraflı məlumat verilib.

Yenə həmin tarixçilərin yazdıqlarına görə Harun ər-Rəşid 803-cü ildə Hafiz ibn Öməri Dərbənd hakimi təyin edərək ona belə nəsihət verdi: “Allahdan qorx və ədalətli ol... Məsələtləşməmiş heç bir iş görmə. Divanxana, süvari qoşuna rəhbərlik etmək, həmçinin idarəetmə sənətinə ixtiyarındadır... Əgər sən xəyanət etsən və yaxud kafirlərə meyl göstərsən, müqəddəs müharibəyə laqeyd münasibət bəsləsən, qəddar hökmdar olsan Dərbənd əhalisinə icaə verməmişəm ki, səni devirsin”.

Tarixi mənbələr və ərəb tarixçiləri Harun ər-Rəşidin Dərbənddə olması fak-

tını təsdiqləyir. Lakin həqiqət odur ki, onun hakimiyyəti dövründə şəhər olduqca tərəqqi edir və Şərqi ən zəngin və ucuz yaşayış məskənlərindən birinə çevrilir. Şəhər ətrafında tapılmış yeni kitabə də Harun ər-Rəşidin Dərbəndə xüsusi qayğısını təsdiq edir. Həmin kitabə haqqında məşhur ləzgi alimi, tarix elmləri doktoru, professor, Rusiya Federasiyasının və Dağıstan Respublikasının əməkdar elm xadimi Amri Şixsaidov özünün 2008-ci ildə Mahaçqalada rus dilində çap etdirdiyi “Orta əsrlər Dağıstanının tarixinə, məxəzşünaslığına, arxeoqrafiyasına dair öçerklər” kitabında məlumat vermişdir. Kitabədə göstərilirdiyi kimi, Harun ər-Rəşidin Dərbəndə hakim təyin etdiyi Huzaym ibn Hazim ət-Təməmi 789-790-cı illərdə Dərbəndin dağılmış divarlarını yenidən bərpa etmiş, buraya su xətti çəkdirmiş, müxtəlif yerlərdə körpülər tikdirmiş, şəhəri abadlaşdırmış, onu bəzəmişdir. Beləliklə, yeni kitabənin tapılması ilə bir həqiqət - xəlifə Harun-ər-Rəşidin dövründə Dərbəndin son dərəcə inkişaf etməsi faktı rəsmi təsdiqini tapmışdır.

Tamilla BƏKƏROVA,
Dağıstan Respublikasının
Dərbənd şəhəri, müəllim

(Эвел газетдин 2016-йисан 26-ноябрдин, 22-декабрдин ва 2017-йисан 28-январдин, 24-февралдин тилитра)

Имам Шамилаз жаваб

Архивдин материалрай малум жезвайвал, Имам Шамилан чарчи Къуба вилайтдин лезгийриз гзаф эсер авунай ва гъавилий Гъажи Мегъамеда вичин сифте агалкъунрилай къулухъ адаз жавабдин чар кхъенай. И чарчин гъакъиндай Гъажи Мегъамеда икI лагъанва: «Агъбил хуър къурла, чи килив Мегъамед Мирзе хандин мукъва ксарикай Магъмуд эфенди атана ва ада чав хандин тIалабун авай чар вугана. Ханди чи агалкъунрин гъакъиндай вичиз ва Шамилаз гьерекатдин киле авай ксарин виридан кIумпар алай чар ракъурун тIалабзавай. Чна и тIалабун килиз акъудна Мегъамед Мирзе хандиз ва Шамилаз гъа ихътин чар кхъена». (ЦАР, III отд., 4 эксп., д. 150. Показание руководителя восстания Гаджи Рамеда во время следствия после его ареста. С.18).

Вилик-кылик квай ксари августдин вацра Къубадин чIехи бунт къарагъарун паталди къарар Гъажи Мегъамедан рушан мехъерик къабулна. Ина Мискискадай, Къара-Куьредай, Вини магъалдай, гъакIни Сирт ва Уьнуьгде-ре магъалрай

бунтуниз гъазурвилер аквазвай 200 кас кIватI хъанвай. Гуьгъуьнлай хъиливи Яралини вичин хва Режебахъ галаз санал Хуьлуьхъиз атана. Ина старшинайри талукъ къарар къабулна ва агъалияр кIвачел къарагъарун патал чпин итимар хуьрериз рекъе туна. А чIавуз Къубада военный полицмейстрдин крар килиз акъудзавай подполковник Гринфельда жандармайрин чIехиди Бенкендорфаз гайи малуматдай аквазвайвал, Къубадин чIехи бунт 1837-йисан 20-августдиз гатIуннай. Гринфельда икI кхъенвай: «Къуба вилайтдин са шумуд хуьре яракълу кIеретIар кIватI жезва. И гъвечIи кIеретIрихъ гъихътин ниятар аватIа бегъемдиз лугъуз жедач. Садбуру абур магъалар дуьз пайнавач лагъана чпин наразивилер къалурзавай ксар хъиз кIелемдиз гузва. Масадбуру абур старшинайрин ва беглерин суьруьяр тарашиз кIанзава лугъузва». (И.М.Гасанов. Колониальная политика Российского царизма в Азербайджане в 20-60-х гг. XIX в. Ч. I. М., - Л. 1938. С.138).

Гъакъикъатда гъвечIи кIеретIар хуси тапшуругъар килиз акъудун патал туькIурнавайбур тир. Абуру чкадин гъакимар алдахарна чеб са бязи беглерикайни старшинайрикай нарази ксар хъиз къалурна кIанзавай. Къушун арадал гъидай чIехи кIеретI лагъайтIа, Чпиррин хуьре кIватI жезвай. Гъажи Мегъамед иниз атайла хуьре яракълу 400 кас авай. (Килиг: ЦАР, III отд., 4 эксп., д. 150. Показание руководителя восстания Гаджи Мамеда во время следствия после его ареста. С.14).

Гъажи Мегъамеда вичин малуматда къалурнавайвал, гзаф хуьрерин агъалияр яракълу къуна Агъбилдиз къвезвай. Ада къушундикай икI лагъанай: «Чара-чара магъалрай, гъакIни шегъердиз мукъва хуьрерай ара датIана къвезвай яракълу ксарин къадар 7000-дав агакълала, чна шегъердиз басрух гун патал чка кхъана. Чи кIеретIра Къуба вилайтдин вири магъалрай атанвай 12000 кас авай». (Килиг: Мад гъана, ч. 19).

Къубада къарагъай чIехи бунтуникай хабар къур генерал-майор И.А.Рейта Кеферпатан Дагъустандай Дербентдиз хтана къушун туькIурна ва са

шумуд тупни къуна Самур галайнихъ гьерекатна. Самурдин кьерехда Ферзали бегдин, Агъабеган ва Малла Агъмедан кIеретIрихъ галаз чин-чинал атай генерал абурухъ галаз женг чIугваз мажбур хъана. Лезгийри генерал Рейтан аскерриз кIевелай басрух гана ва абуруз Къубадихъ фидай мумкинвал ганач. Аскерар гзаф телеф жез акур ва и къуватрив вилик фин мумкин туширди кIатIай генерал элкъвена Дербентдиз хъфена. (Килиг: ЦГВИА. Ф. ВУА. Д. 6356. С. 17).

Идалай къулухъ вичихъ лугъуз тежедай къван чIехи алакълуна авай хъиливи Яралиди 200 казак есирда къуна. Ахпа ада ЦIуру Худат хуьруьн мукъубине кутунвай урусрин гарнизондин пемпе цавуз акъудна. Гъа ихътин агалкъунри бунтчийрик руьгъ кутуна ва абур Къуба шегъер къаз гъазур хъана. Ингъе абурувай шегъер къаз хъанач.

Къуба вучиз къаз хъанач?

И суалдиз са бязи тарихчийри ва архивдин материалри ихътин жаваб гузва: «Са шумуд юкъуз Къуба блокадада хъейи Гъажи Мегъамед хуьтуьл килихрин инсан тирвилай ада къетIидиз гьерекат авунач». (Килиг:

МАЛЛА АГЪМЕД

Винидихъ къалурай чешме, ч. 21). Гъакъикъатдани Яралиди Гъажи Мегъамедавай датIана цийи тактика кхягъун, геждад вегъин тавуна шегъер къун тIалабнатIани, ада анжах вичиз чидай рекъерикай менфат къачуна ва садални меслят тагъайвилай гъалатIриз рехъ гана. ГъакI ятIани Ярали киле аваз са къадар лезгийри «инсандивай физ тежер сал къаярилай элячIна, чIехи четинвилелди, гъар кас чара-чара, са-сад шегъердив агатна, ахпа санал кIватIал хъана кIеледиз гъахъна. Абуру сал куьчейрай тIуз шегъердин майдан къуна». (Килиг: ЦГВИА. Ф. ВУА. Д. 6356. С. 18). Са бязи чешмейра шегъердиз 600 кас, Гъажи Мегъамедан малуматда са агъзур къван яракълуяр гъахънавайди къалурнава. Яралиди 6 сятдин къене урус аскеррихъ галаз датIана женг чIугунатIани, Гъажи Мегъамедавай адаз куьмекар ракъуриз хъанач. 5-сентябрдин нянин сятдин 5-даз Ярали 500 касни галаз шегъердай акъатна.

Пакад юкъуз, «6-сентябрдиз бунтчийри мад гъилера шегъердал вегъена, амма чеб гзаф телеф жез акурла къулухъ чIугуна чувудрин слобода къуна ва гъанай, гъакIни багъларай ва маса чкайрай гарнизондиз гуьлле гуз эгечIна». (Мад гъана, ч. 20).

Са шумуд йикъан къене чпин женгинин юлдашривай шегъер къаз тахъайла, Ферзали бегдиз, Агъабеган ва Малла Агъмедиз чпин къуватар Къубадихъ ялиз кIан хъана. Гъа и чIавуз Куьредайнни са кIеретI атана. КIеретIдин чIехида Малла Агъмедав Шамилан тIалабун агакъларна. Имамди вири къуватар кIватIна, геждад вегъин тавуна шегъер къун тIалабзавай. Геж авуртIа, урусри Къубадиз цийи къуватар ракъурун мумкин тир. Малла Агъмед тадиз вичин кIеретIдай цIуд касни галаз Къубадиз атана ва ада Гъажи Мегъамедав Шамилан тIалабун агакъларна. Ингъе бунтунин чIехидавай мад гъилера къетIи къарар къабулиз хъанач. Душманди лагъайтIа, идакай менфат къачуна. Дербентдай генерал-майор И.А.Рейта, Ширвандай инин комендант полковник фон - Ашенербена Къубадиз къве агъзур аскер ракъурна. (Килиг: Мад гъана, ч. 21-22).

И къуватар тIимил тирди фикирда

къур урус пачагъди гъакIни Къубадиз алава яз къушун ракъурна. Абурукай сад Дагъустанда Имам Шамилахъ галаз женг чIугвазвай генерал-майор К.К.Фезедин къушун тир. «Барон Розенан буйругъдалди Фезеди 3222 аскер ва 14 туп гваз Самур галайнихъ гьерекатна». (Килиг: Кавказский сборник, т. VIII, с. 110). Къвед лагъай къушундиз Жар-Белокан вилайтдин кыл генерал-майор Севарсемидзеи регъбервал гузвай. (Килиг: Мад гъана, ч. 111).

Тарихдин чешмейрай аквазвайвал, къушунри «гъахълуди, гъахъсузди чир тавуна чпин вилик акъатай вири инсанар са киликай вагъшийри хъиз тарашзавай. Гъа и карди динж агъалийрин ва бунтчийрин рикле кичI твазвай». (Килиг: Кавказский сборник, т. VIII, с. 116). Гъавилий Гъажи Мегъамедан къушундай гзаф инсанар чпин хизанар вагъшийрикай хуьн паталди кIвалериз хъфена. Гъам и кар, гъамни Мегъамед Мирзе ханди лезгийрикай къушун туькIурна вичин винел ракъурнавайди фикирда къур Гъажи Мегъамеда Къуба къун тавуна яракълуяр кIвалериз ахъайна. Женгинилай гъил къачуна хайи хуьруьз хтай ам вичин хизанни галаз Куьредиз фена. Ина Мегъамед Мирзе ханди вичин дуст Гъажи Мегъамед ва адан хва Навруз есирда къуна урус пачагъдин гъилибанрив вугана. Гъа икI, гуьлгуьладин чIехибурукай мадни са шумуд кас есирда

къуна. Амма хъиливи Ярали къаз хъанач ва ада 1838-йисузни урусин къушундихъ галаз женг давамар хуьвуна. И женгера Малла Агъмедани иштиракна. Вичел залан хирер хъайи ам женгинин юлдашир са дагъдин хуьруьз тухвана. Ина са шумуд вацралай Малла Агъмеда вичин дуьнья дегишарна.

Архивдин материалрай аквазвайвал, урус пачагъ I Николаян буйругъдалди гуьлгуьладин чIехибурукай 43 касдиз жаза гун патал Бакуда хуси военный дуван кардик кутуна. Чапхунчийривай сиягъда чпин тIварар гъатнавай ксарикай Гъажи Мегъамедни галаз 37 кас къаз хъана. Ярали киле аваз арадай акъатай 6 кас абурун гъиле гъатнач. Сад лагъай сиягъда Малла Агъмедан тIвар авач. Гуьгъуьнлай майор Ишенкоди туькIурай сиягъда 24 касдин тIвар гъатнава. Мадни къунвайбурун арада Малла Агъмедан тIвар гъалтзавач. (Килиг: ЦГВИА. Ф. ВУА. Д. 6356. Л. 19-39). И делири Малла Агъмед гъа хъиливи Ярали хътин гзаф виклеъгъ кас тирди субутзава.

Гуьгъуьнлай малум хъайивал, ихътин къеьгал лезгийрикай ихътият ийизвай I Николая дуван яргъал вегъин тавуна, фаддаказ, бунтчийрин гегъенш къатар галачиз, анжах гуьлгуьладин себебкарриз жаза гун шартIуналди килиз акъудун тIалабнай. Гъавилий военный министр А.И.Чернышева Къафкъаздин сердер барон Г.В.Розенан ихътин чинебан эмир ганай; «...Къубадин гуьлгуьладин тахсиркаррин дуван жезмай къван фад, чпин къадар гзаф тир муькуь тахсиркарар желб тавуна килиз акъудна кIанзава». (Килиг: ЦГВИА. Ф. ВУА. Д. 6356. Л. 110).

А.И.Чернышеван эмир килиз акъудай корпусдин командирди ва военный комиссияди Гъажи Мегъамедаз зулумар авуна гуьлле гана. Адан куьмекчийрикай мад са шумуд кас икI къена. Амайбур Сибирдиз суьргуьн авуна. Императордин буйругъдалди Гъажи Мегъамедан хва Навруз яшамиш хуьн патал Калугадиз ракъурна кIанзавай, амма ам 1838-йисан 17 октябрдиз лазаретда цай атана къена. (Килиг: ЦГИА Грузии. Ф. 8. Д. 4861. С. 5, 12).

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

Цийивилер
www.samurpress.net

Чирвилер къачузва

Туризм вилик тухун патал кар алай шартIарикай сад и рекъай кадрияр гъазурун я. И ниятдалди Къебеле шегъерда кылдин Туризмдин Чирвилерин Меркез арадал гъанва. 47 касди кIвалахзавай и меркездихъ пуд гъавадин тарсар гузвай корпус, кIелзавайбур яшамиш хуьн патал къве гъавадин дарамат, чIехи ижласдин зал, хуьрекхана, лаборатория, тежрибадин утагъар, гъакIни девирдив къадай аваданлухрив таъминарнавай кархана ава.

Сифте чIавара ина 90 шакIуртдикай ибарат тир 6 группа авай. Гила 9 группа кардик ква. И группайра ашпазар, офисантар, барменар, буфетчийар, мугъманханадин администраторар, туризмдин агентар, бухгалтерар, компьютердин операторар гъазурзава. 6 группада жегъилри гъукуматдин, пуд группада лагъайтIа, чпин гъисабдай чирвилер къачузва.

Икъван гагъди меркездин мектеб 900 жегъилди акъалтIарнава. Алай вахтунда ина 181 гададини руша кIелзава. Мектеб куьтягъайбур кIвалахдив таъминарзава.

Аялрин ансамблар

Къанни вад йисан вилик Дагъустандин лезги района аялрин къуьлердай ва манияр лугъудай са ансамблини авачир. Гила абурун къадар 10-дав агакълана. Сифте яз и месэла чи сейли манидар, Дагъустан Республикадин искусствойрин лайихлу кIвалахдар Къагъриман Ибрагъимова къарагъарна. Месэла гъялуни мураддалди ада республикадин гъукуматдин киливай, финансрин министрдивай ва Дербент райондин киливай куьмекар тIалабна. Абурун куьмекдалди 1995-йисан 3-январдиз Белиж поселокда Кыблепатан Дагъустанда сифте яз аялрин къуьлеринни манийрин «Кард» ансамбль кардик кутуна.

1997-йисан эхирра Дербент шегъерда «Дербент», 2001-йисуз Мегъарамдхуьруьн районда «Самурдин аялар», 2008-йисуз СтIал Сулейманан районда «Куьре», 2009-йисан эвелра Докъузпара районда «Шалбуз дагъ» тIварар алай аялрин ансамблар кардик акатна. И коллективар Дагъустандай къеце патазни сейли я. Гила Ахъега, Хуьлуьда, Мегъарамдхуьре, Къурагъа, Хивда харусенятдин мектебра аялриз къуьлер ийиз чирдай отделенияр кардик ква.

Яран адетрихъ гелкъвезва

Дагъустандин Гъукуматдин Университетдин Дагъустандин филологиядин факультетдин студентри и республикадин лезги районрай Яран суварихъ авсиятда фольклордин материалар кIватIун къарардиз къачунва. Абуруз Яран адетрикай кылдин ктаб гъазуриз кIанзава. И ниятдалди лезги студентри гатун варцара чи хуьрера виридалайни къуьзуь инсанрихъ галаз гуьруьшмиш хъана, гъабурун мецелай лезги адетриз талукъ суьгъбетар къелемдиз къачуда. Ктаб гъазуриз университетдин муаллимрини студентриз куьмек гуда.

«САМУРДИН» 25 ЙИС

МУБАРАК!

Сажидин Саидгъасанов

Гъар са нумра сел тир вацлун яд авай, Лезги газет Бакуда тек сад авай. «Правдадихъ» хътин еке ад авай, «Самур» газет, ваз и сувар мубарак!

Четинвилер алуд ийиз винелай, Лезги члалан тереф хвена клевелай. Багъа тир затг течир хайи чилелай, «Самур» газет, ваз и сувар мубарак!

Лезги халкъдин и пад, а пад талгъана, Ваз Бакуда газетхана – клвал хъана. Халкъ кве патал хъун риклевай тлал хъана, «Самур» газет, ваз и сувар мубарак!

Газетдал рикл алай ксар сад хъана, Гъар са нумра клвалгалзавай гад хъана. Къанни вад сан яшар хъана, шад хъана, «Самур» газет, ваз и сувар мубарак!

Зазни чка жагъанай куън газетда, Гъар са цлийи нумра хтун гуъзетда. Сажидина лугъузва чи адетда: «Самур» газет, ваз и сувар мубарак!

Аямди гъикъван клевера туртлани, вичихъ жегилвилинни виклгъвилин къуват-такъат авай, гележегдихъ умудар кваз датлана вилик камар къачузвай «Самур» газетдин 25 йис хъунухъи вири халкъдик руьгъ кутунва. «Самур» хуън виклгъвал я», «Хайи газетдиз виш йисарин уьмуьрар тлалабзава чна», «Самур» халкъдин дамахдиз элкъвевна», «Чи газет хайи Самур вацл хъиз даим аваз хъурай» - гъа ихътин хуш гафарни баркаяр, эрзиман мурадари тлалабунар авай вишералди чарар ракъурнава эхиримжи варцара клелдайбуру редакциядиз. Санлай 10 уьлкведай 300 къван инсанди редакциядин коллективдиз ва клелдайбуруз «Самурдин» 25 йисан юбилей

тебрикзава. Гъарада вичин саягъда кьимет гузва газетдиз, адакай инсандин гиссерал звал гъидай, рикл шадардай, кланивилев диганвай гафарни фикирар лугъузва.

Цлийи йис алукай йикъалай инихъ чна Азербайжандайни Дагъустандай хъиз, Россиядин чара-чара регионрай, Белорусиядай, Туьркиядай, Германиядай, Англиядай, Америкадин Садхъанвай Штатрай, Узбекистандай, Къиргъизистандай, Къазахстандай, Франциядай ва маса уьлквейрай къачур чарара «Самурдикай» гъихътин фикирар лагъанватла чир хъун патал са бязи кхъинриз вил вегъин бес я.

Туьркиядин Бурса Меденият ва Даянышма Дернегдин регъберар, чеб лезгяр тир Яшар Сабри Дуьндера ва Рамазан Кора, ина чап жезвай «Дагъустан» журналдин редактор, вич авар тир Шагъабетдин Уьздена, къирицлви Абдулла Къубалиди чи коллектив икл тебрикзава:

«Алатай йисуз Бакуда хъайила чун «Самур» газетдин редакциядиз илифна, адан коллективдихъ галаз мукъувай таниш хъана. Газет гъикъван рикл алаз, гъикъван марагълуз акъудзава куьне. Тек са лезгийрин ваъ, азербайжанвийрин, аваррин ва маса халкъарин тарихдиз, медениятдиз талукъ макъалаярни чапзава «Самурди». Адаз халкъарин дуствилини муьгъ лугъуз жеда. И муьгъ генани мягъкемди, вири уьлквейрихъ ялдайди хъурай.

Гъар гъилера газет къачурла чи хвешивилик и кыл а кыл жедач. Вучиз лагъайтла адакай чаз Ватандин ни къвезва.

авай Багъдагуьл Самедовади кхъенвай чарни таъсирлуди я: «Играми «Самур», зун са шумуд йис я Францияда яшамиш жез. Бакуда клвалахдайла за «Самур» газет гъамиша клелдай. Азербайжан ва урус члаларал гузвай макъалаяр за цларни тутуна клелдай, гъатта газетдай заз са къадар лезги гафарни чир хъанай. Зи «Самурдал» гзаф рикл ала. Францияда за ам сайтинай клелзава. Икъван хъсан газет акъудзавай куън сагъ хъурай. Куьне къарагъарзавай месэлаяр чи рикляй я. За квез агалкъунар тлалабзава.»

Узбекистандай Полад Бабаевани чун риклин сидкъидай тебрикзава: «Гъуьрметлу «Самурдин» клвалахдарар! Зани зи хизанди газетдин сайт гъамиша вилив хуъзва. Члал хуън

патал куьне члугъузвай женг зурбади я. Газетда чапзавай гафалагдикай чна чаз гафарганни туьклуьрнава. Квез «Самурдин» 25 йисан юбилей кутуграй. Хайи члалан къадир авай гъар са касди квез куьмек гана кланзава.»

Эхиримжи фикир гзаф чарара дуьшуьш жезва. Гъакъикъатдани газет хуън патал чна вирида гъил-гъиле гана кланзава. Акл хъайитла, чавай газет виш йисузни хуъз жеда. Гъа инал чаз Къиргъизистандай тир лезги Агъмедхан Расулован гафар риклел хкиз кланзава. Ада вичин гафар вири клелдайбурув агакъарун тлалабзава: «Лезгяр, квез дидед члал хуъз кланзаватла, «Самурдив» агат. Квез лезгивал хуъз кланзаватла, «Самур» кхъихъ.» Къуйи и гафар вири лезгяр патал девиздиз элкъуьрай. Хайи газет хуъз жедайвал. Халкъ трибуна авачиз тамукъдайвал.

«САМУР»

САЙТ ВИЛИВ ХУЪЗВА

Играми «Самур»! Ватандивай яргъара яшамиш жезватлани, чна газетдин гъар тилит вилив хуъзва. Сайтина «Самурдин» цлийи тилит акурла чи хвешивилин и кыл а кыл жедач. Цларни тутуна клелда чна газет. Ина чун са шумуд лезги ава. Вирибурунни «Самурдал» рикл ала. Авайвал лагъайтла, газетдин сайт гзаф марагълуди ва регъятди я. Анай жуваз клани макъалаяр гъасятда жагъуриз жеда.

Газетда «Лезгяр вирина» рубрикадик кваз гузвай материалрикай лугъуз кланзава. Куьне гзаф хъсан кардик къуьн кутунва, клелдайбуруз дуьньядин чара-чара уьлквейра яшамиш жезвай лезгийрикай чирвилер гузва. Газетдин алатай йисан 26-ноябрдин тилитда Америкадин Садхъанвай Штатрин Кеферпатан Каролина штатда яшамиш жезвай Гуьлнара Эмиргъамзаевадикай акъуднавай макъаладикай чаз иллаки

хуш атана. Ихътин чи ватангълияр маса уьлквейрани ава. Гъабурукайни чка атунивай макъалаяр чапна кланзава.

Чна редакциядин клвалахдарриз «Самурдин» 25 йисан юбилей риклин сидкъидай тебрикзава, квез мадни члехи агалкъунар тлалабзава.

Расул МЕГЪАМЕДОВ,
Алдер КЕРИМХАНОВ,
Австриядин Вена шегъер

РЕДАКЦИЯДИ МУГЪМАНАР КЪАБУЛНА

Алай йисан 9-мартдин югъ «Самур» газетдин коллектив патал риклелай тефирди хъана. А юкъуз редакция халисан мугъманрин тавханадиз элкъвена, чна лезги эдебиятдин векилрин эсеррал рикл алайбур къабулна. Клелдайбуруз регъят хуън патал абуруз сятдин 14-далай 18-далди, чпиз кутугай береда къведай мумкинвал ганвай.

Ингъе садбур пакаман кыляй, сятдин 10-далай къвез гатлунна. Абурун арада алимар, муаллимар, шаирар, чара-чара пешейрин сагъибар авай. «Самурдин» клвалахдаррихъ галаз мукъувай таниш хуън патал Азербайжандин чара-чара районрай атайбурни хъана. Санлай а юкъуз 40-дав агакъна клелдайбур чи редакциядин мугъман хъана.

Абурухъ са хизанни галай. 25 йисуз ара

датлана «Самур» газет кхъизвай, вич Кцлар райондин Ясабрин хуьрай тир, гзаф йисара Бакуда уьмуьр гъалзавай Айда Айдаеван хва Фуад вичин уьмуьрдин юлдаш Тамилладихъ

ва адан руш Айнелахъ галаз санал атанвай.

Жегъил хизандин яратмишунрал рикл алайди гъасятда къатлана чна. Гъуьлни паб бизнесдилай гъейри члугъарвилевни машгъл

жезва. Абурун Бакудин 145-нумрадин мектебдин 8-синифда клелзавай руш Айнелан лагъайтла, урус члалал шиирар кхъинал рикл ала. А юкъуз адан шииррихъ мукъуфдивди яб акална чна.

Айнелахъ шаирвилин алакьунар, клетлен хатл, вичин дуьньякъатлунар, махсус тематика авайди вирида къейдна. Виликай къвезмай тилитрикай сада адаз кылди чка чара ийида лагъана гаф гана чна. Редакциядин коллективдин къайгъударвал акур Айдаеври чпин разивал къалурна.

А юкъуз редакцияди «Ачух ракларар» мярекатдиз атайбур садни гъил ичлиз рекъе тунач. Гаф гайивал, абуруз лезги кхъирагрин ктабар пишкеш яз гана.

Айнур БАЙБУЛАТОВА

ДЛЯ СОХРАНЕНИЯ ЯЗЫКА

В Сулейман-Стальском районе Республики Дагестан под руководством главы муниципалитета Наримана Абдумуталибова принята целевая программа, направленная на сохранение и развитие лезгинского языка. В рамках реализации этой программы в муниципалитете района запланировано большое количество мероприятий, часть из которых уже начала осуществляться.

С начала 2017 года усилиями учителей и учеников

инсценированы все 20 сказаний о Шарвили. Каждая школа подготовила по одному сказанию, в итоге - этот проект охватил весь район.

Также проводятся флешмобы в память о Сулеймане Стальском. Ежедневно на местном ТВ перед каждым репортажем и после него (в день выходят 4 новостных репортажа) демонстрируется декламация стихов великого Сулеймана Стальского в исполнении сначала учащихся школ, далее работников администрации, депутатов. Флешмоб будет проводиться весь учебный год.

Реализация целевой программы происходит при непосредственной поддержке благотворительного фонда «Памятник Шарвили».

Удалось вывести на должный уровень номинацию «Лучший учитель родного языка». В этом году премия победителя составила 30 тысяч рублей.

Созданы различные рубрики по развитию родного языка в местной газете, предоставлена площадка детям, где публикуются их лучшие произведения. Издан сборник стихов и рассказов «Алмазные россыпи», в который были включены произведения 76 детей района, созданных на лезгинском языке.

Издаются бюллетени «Кюринские зори». За это время изданы восемь учебных пособий по родному языку и литературе. Фонд «Памятник Шарвили» поощрил руководителя издательства «Кюринские зори» Ахмедпашу Ахмедпашаева.

В районе на средства фонда создана студия, где записываются голоса поэтов в сопровождении народной музыки. В дальнейшем на этой студии будут создаваться новые аранжировки народных песен, осуществляться перевод советских и российских мультфильмов на лезгинский язык.

РИА «Дербент»

МАД СА ГЕНЕРАЛ

Алатай вацра РФ-дин Президент В. Путинан Указдалди

ва РФ-дин оборонадин министр С.Шойгудин Приказдалди Краснодар вилайтин г'вавадин космосдин к'ватрин дивизиядин командир Г'ажиев Таг'ир Минетуллаг'ан х'из генерал-майорвили чин гана.

Таг'ир Г'ажиев 1960-йисуз К'ураг' райондин Штулрин хуьре дидедиз х'ана. 1977-йисуз Белиждин 1-нумрадин юк'ван мектеб акал'ларна Ставрополдин маршал В.

Судецан т'варуних' галай авиациядин училищедик эк'ч'на. Инаг яру дипломдалди куьтаг'ай жег'илди эскадрильядин командирвиле к'ул-луг'на. Гуьг'уьнай ам РФ-дин ПВО-дин военный академиядик эк'ч'на.

1992-йисуз инаг к'изилдин медалдалди акал'ларай Таг'ир Г'ажиева авиациядин х'илай жавабдар к'уллуг'рал к'валах'на. Вичих' зурба алак'унар авай и касди Россиядин Генштабдин курсара чирвилер ар-тухарна. Ам Чита шег'ерда авай г'вавадин космосдин к'ватрин дивизиядин командирдин заместителвиле тайинарна. Гила ам дивизиядин командир я.

Россиядин лайихлу военный летчик х'из «Ватандин вилик военный рек'ай лайихлувилерай» ордендиз лайихлу х'анва. Вини дережадин военный летчик-испытатель яз ада ц'ийиз ак'удай СУ-15, МИГ-25, СУ-27, МИГ-29 самолетар синаг'дай ак'удна. Ада цава 30 аг'зур с'ятина лув гана.

Ч'на к'ег'гал лезгидиз генерал-майорвили чин тебрик'зава, адаз генани ч'ехи агал'к'унар т'алаб'зава.

К'яг'риман ИБРАГ'ИМОВ

ПРЕЗЕНТАЦИЯ В САНКТ-ПЕТЕРБУРГЕ

В северной столице, в культурно-просветительском центре «Дагестан» состоялась презентация лезгинской национальной кухни. Организованное местной общиной лезгин «Леки Петербурга», мероприятие проводилось в рамках уроков родного языка при поддержке Представительства Республики Дагестан в Санкт-Петербурге, КПЦД и Содружества дагестанской молодежи.

В ходе мероприятия были продемонстрированы видеоролики о родном крае, его героическом прошлом и сегодняшнем дне, о делах и планах региональной общественной организации - ЛНКА «Леки Петербурга», основными целями которой являются содействие миру и согласию между людьми разных национальностей, знакомство с историей, культурой, обычаями и традициями лезгинского народа, обучение желающих родному языку. Было отмечено, что под руководством педагога Гюлишан Сулеймановой в каждое воскресенье в здании КПЦД проводятся занятия по лезгинскому языку.

Ведущий презентации Камалдин Ильясов сердечно поблагодарил директора КПЦД Исагаджи Османова за безвозмездное предоставление помещений землякам для проведения различных мероприятий.

Севиля Нежведилова коротко поведала об истории лезгин. Душевные стихи дагестанских поэтов и собственного сочинения, прочитанные Нагметом Курбановым, Баният Мирзаметовой, Саирой Ильясовой, Камиллой Шерифовой, Аминой Абдулазизовой и Джамилей Шихнебиевой украсили мероприятие.

В приветственном слове к землякам заместитель руководителя КПЦД Малик Бабаев, сотрудники Представительства республики в Санкт-Петербурге Магомед Ома-

ракаев, Гаджибуба Рамазанов и представитель лезгинской общественности из Новороссийска Расул Гаджиев отметили важность данного мероприятия, направленного на объединение людей, на воспитание у них уважения и чувства гордости за свой народ и любви к Родине.

Участников презентации угостили блюдами лезгинской кухни. Под руководством Гюлишан Сулеймановой их приготовили Саира Ильясова, Камилла Шерифова, Амина и Анна Абдулазизовы, Баният Мирзаметова, Хатима Сулейманова, Инга Аскерова, Сувар Шамилова, Севиля Нежведилова, Нифи Балафендиева, Кристина Балафендиева, Таисия Эмирбекова, Имарат Бабаева, Мергем Усманова, Тамилла Алискерова, Джамиля Шихнебиева и Радмила Гаджибалаева.

Мастерица Саида Шахбанова демонстрировала вязанные ею женские одежды с национальным орнаментом и войлочные изделия ручной работы.

Мероприятие прошло на высоком уровне.

Гаджибуба РАМАЗАНОВ

ЗАГАДОЧНЫЙ ДАГЕСТАН

Ахтынские источники

Вдоль по течению небольшой, но бурной реки Ахты-чай, неподалеку от поселения Ахты, расположились горячие источники, которые очень популярны среди местного населения. И пусть они не очень известны туристам, их нельзя не отнести к списку самых впечатляющих достопримечательностей республики. В зависимости от поры года температура вод колеблется от тридцати-сорока до шестидесяти градусов (это уже слишком горячо для купания). Источники Кхемар и Жени-яд отлично зарекомендовали себя в профилактике заболеваний суставов, кожи, желудочно-кишечного тракта и легких.

Карабудахкентские пещеры

У склонов куполовидного поднятия Эльдамо, на левом берегу небольшой речки Манасозень расположились самые красивые пещеры Дагестана, привлекающие любителей спелеотуризма со всей Европы и Азии. Пещеры довольно большие, в длину некоторые из них достигают полутора сотен метров. Они разделены крупными залами-гrotтами со свисающими с потолков сталактитами и соединены узкими проходами. На некоторых стенах древними людьми оставлены росписи, которые, правда, из-за недостаточного ухода постепенно исчезают. Также в пещерах можно найти множество отложений мумие – минерала, который широко используется на Кавказе в лечебных целях.

Гора Пушкин-тау

Избергтау или Пушкин-тау – одна из самых необычных гор в Дагестане. Особенной ее делают не редкие горные породы, высота пика или поселения горцев, а то, что один из склонов похож на профиль Александра Сергеевича Пушкина. Вообще-то, Пушкин-тау – это даже не одна гора, а несколько, и профиль великого русского поэта можно рассмотреть лишь из одной единственной точки. Туда лучше пойти с человеком, знакомым с местностью и готовым провести вас через несколько километров горных троп и ущелий, потому как расположение достопримечательности не совсем очевидно, и без знающего человека отыскать Пушкин-тау будет задачей из разряда невыполнимых. По одному из преданий, лик поэта появился после его смерти от руки Дантеса: когда Александр Сергеевич скончался, случилось землетрясение и откололо от скалы кусок камня, придав склону портретное сходство с ушедшим в мир иной гением.

ГАТФАРИН ЗАРАР

Гузьеля Гьасанова

Шииратдин са кIватIал

Гъурбатдавай атир галай цуькверлай,
Багъа я аз зи ватандин кьалгъанар.
Ухшар я чун алатайдаз рекъелай -
Хайи чилихъ цигел хъанвай инсанар.

Ватандин тIал ава лугъуз зи чанда,
Ялда вичихъ Лезгистандин эверди.
Гъар иер гаф заз шиирда тваз кIанда,
Нур гуй лугъуз зи илгъамдин бегъерди.

РикI цIразва, зи вил хъана дидедихъ,
Хайи хуьрухъ – рикIиз чими дигедихъ.
Шуршурдин ван япарава булахдин,
Заз махпурдал къекъевез кIан я яйлахдин.

Каспи гъуьлуьз салам гуда Невадлай:
(Адаз за гаф ганавай тир лап фадлай.)
Эвер гуда за, дустар, квез Мамрачдал,
Ша, туькIуьрин шииратдин са кIватIал.

Чи гьиссер

Шумуд югъ я чун чяхъ галаз рахазвач,
Шумуд югъ я вахъ вил гала – аквазвач.
Къакъатда жал? Чи араяр рекъизва...
Белки ибур чи гьиссер я рекъизвай?

Вуч иер тир чун саналлай легъезяр,
Хкажзавай муьгъуьбатдин мезреяр.
Са чIавара чун шиирдал рахадай -
Ви гъар са цIар заз гевгъердай аквадай.

Мукъвал-мукъвал гъидай вуна заз цуьквер,
Заз акI жедай зи умудрин я эквер.

Гъасанова Гузеля Мегъарамдхуьруьн районда дидедиз хъана. Тагъирхуьруьн Къазмайрин мектеб куьтягъна, Дагъустандин Гьукуматдин Педагогикадин Институтдин филологиядин факультет акъалтIарна. Вичин хизанни галаз Ленинград вилайтдин Гатчина шегъерда яшамиш жезва. Санкт-Петербургда университетдин филологиядин факультет акъалтIарай ада урус чIаланни литературадин муаллимвиле кIвалахзава. 2008-йисуз РФ-дин президентдин “Урусатдин виридалайни хъсан муаллим” грантдиз лайихлу хъана. 2016-йисуз “Булах” тIвар гана арадал гъайи кIватIалдин регъбер я.

Вун гъазур тир багъишиз заз са алем,
Амани ви гьиссеррикай са цIелхем?

Зи къатIунар ваз аквадай вилерай,
А вилерал вун ашукъ тир кIевелай....
ВутI хъана ашкъ, савкъват тир чаз Аллагъдин?
Къурана жал хел илгъамдин булахдин?

Шумуд югъ я чун чяхъ галаз рахазвач,
Шумуд югъ я вахъ вил гала – аквазвач.
Къакъатда жал? Чи араяр рекъизва...
Белки ибур чи гьиссер я рекъизвай?

Вахъ галаз зун бахтлу я

Ацукънавай абур къуьн-къуьне туна:
- Вуж я ваз зун? – дишегълиди жузуна.
Фикирна хъиз, экв атана вилериз,
Вил вегъена касди феи рекъериз.
КIанивили гьиссер рикIе къугъвана,
Ахпа ада вичин папаз лагъана:
- Патав гвайла вун - алатда рикIин къал,
Секин жеда чанда гъатай гъар са тIал.
Яргъал вахтар са легъедиз элкъведа,
На лугъуди, женнет багъда къекъведа.
Лувар кутаз вуна цавуз акъудда,
Къилел атай балайрикай хкудда...
Залан жедач къуртIа капал заз дагълар...
Куьрелди: куьз герек я лагъ и гафар?
Зи къилихрин чIурудини къениди
Къабулзавай баркалла ваз, кIаниди.
Ша, ацукъин чун гъамиша къуьн-къуьне,
Уьмуьр тухун кIевиз къуна гъил-гъиле.
Къвед сад хъана физвай уьмуьр гъахълу я,
КIан я заз вун - вахъ галаз зун бахтлу я...

Намик Ферзалиев Исмаиллы райондин Келетрин хуьре дидедиз хъана. Ина юкъван мектеб акъалтIарна, Москвадин Автомобилдин Рекъерин Институтда кIелна. Алай вахтунда Урусатдин Екатеринбург шегъерда уьмуьрзава. Ам карчивилив машгъул я. Поэзиядал рикI алай Н.Ферзалиева лезги ва азербайжан чIаларал шиирар кхъизва.

Мелгъем жезва дидедин са килигун,
Авахрзава зи тан саки гъилерив.

Са шикилдин кIаник ксуз-къарагъиз,
Авазва зун, рекъе твазва йисар за.
Хайибурун ванци, легъезд карагиз,
Яшайишдин гъевесар зав хуьзава.

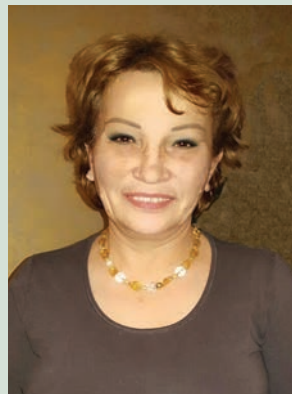
Чарчар

Хци чархар атIуз, къакъан рагарай,
Авахъзава чарчар гужлудиз, гурдиз.
Къал къачуз катзава, къевеза цаварай,
Вуч ятIа чилерал акун тавурди?

Белки са ашкъ ятIа арадавайди?
Белки ятар адан чилихъ къаних я?
Чилел вичин несиб гьалч жезвай къванер,
Бажагъат абурухъ икъван дарих я.

Авахъиз къванерал, чарчар чкIизва,
Чугвазвай зегъметар физва гъавая.
Умудрин гуьгъуьна дагIана физва,
Амма мад къил къванце акъазва адан.

Гуьлжагъан Мисриханова СтIал Сулейманан райондин КIахцугърин хуьре дидедиз хъана. 1979-йисуз уьмуьрдин юлдашдихъ галаз санал Туркмениядин Ашхабад шегъердиз куьч хъана. 2004-йисалай вичин хизандихъ галаз санал Голландиядин Уьтрехт шегъерда яшамиш жезва. Ада къуьзуьбуруз къуллугъзавай идарада кIвалахзава. Адан “Къисмет” ва “Пуд стIал” тIварар ганвай къве ктаб чапдай акъатна.

Гуьлжагъан Мисриханова

Къекъведалди сал жигъирра,
Галатна зун жагъуриз бахт.
Лугъумир заз геж атана,
Дуьз рехъ такваз, акъатна вахт.

Цифер алай къисметдал зи,
Хъуьрезвачир ракъин нурар.
Зун гъикI къведай лагъ, рикIиз ви?
Агалнавай адан варар...

Зи рикIе хъухъ

Зун гъуьл я, вун зи лепе хъухъ,
Жагъура заз фидай са пад.
Хиял хъана зи рикIе хъухъ,
Физ хъайитIа яргъариз мад.

Вун чуьл хъурай, зунни цуьквер,
Марф къвайила гуьрчег хъайи.
Селдин хурук ква а рекъер,
Вун хъфейла зун тек хъайи.

Вун рагъ хъайла зун циф хъурай,
Нур чуьнуьхиз къекъведайвал.
Зун ви багъдин емиш хъурай,
Вун захъ хъсан гелкъведайвал.

Вун дагъларин дерин булах,
Зун булахдин михъи яд хъуй.
Зи кIанивал вине яхъ на,
Инсаф ая, минет-дад хъуй.

Зун гар жеда ви гуьгъуьна,
Къекъведа зун йифиз-юкъуз.
Зун яр жеда, шел - туьтуьна,
Вилера хъвер жеда ваз гуз.

Омар Къазиханов Дагъустан Республикадин СтIал Сулейман райондин Птидхуьре дидедиз хъана. Ина юкъван мектеб куьтягъна, Волгоград шегъердин медицинадин колледждик экечIна. Алай вахтунда 3 лагъай курсуна кIелзава. О.Къазиханова аял чIавалай гатIунна лезги чIалал шиирар кхъизва.

Рушар

Галуькдалди ракъин нурар,
Куьн булахдал жеда вири.
КIулал къуна залан кварар,
Экуьнин къушар я, рушар

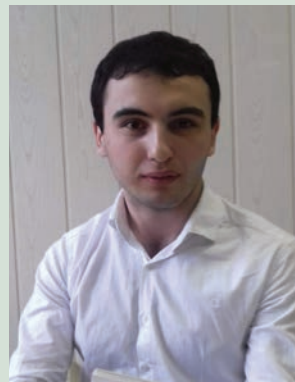
Чуьлда туна авазрин ван,
Билбилар квел жеда гъейран,
Тебиатдал гъизавай чан,
Куь шумуд яшар я, рушар?

Къил хкажна килиг тийиз,
Зун акурла алатна физ,
Халкънава куьн хупI иердиз,
Жейранриз ухшар я, рушар.

Дидедиз

Заз дидедин рехи хъанвай мегеркай,
Шалбуз дагъдин кукIушрин къведа ухшар.
Яваш-яваш диде къуьзуь жезва зи,
Акваз-такваз гзаф жезва хупI яшар.

Зи дидедиз гъикъван гужар акуна,
Четинвилер къерех хъанач адавай.

Омар Къазиханов

Къени физвач гъич са затIни рикIелай,
ЧIугур къван пар гъисаб жедач садавай.

Гъикъван къеве гъатайтIани, чирдач чаз,
Чахъ руьгъ кутаз, милидаказ хъуьреда.
Анжах гагъ-гагъ, хиялри къур береда,
Вилерилай накъвар физ ам ишеда.

Залай бахтлу кас жедачир дуьньяда,
АлакънайтIа жегъил чIавар элкъуьриз.
Азиз диде, вун къуьзуь тахъуй лугъуз,
Зун гъазур я жуван чан къурбанд ийиз.

Намик Ферзалиев

Шикил

Са шикилди килигзава цIалай,
Лал са шикил - авач адахъ рахар мез.
И шикилди - диде-буба саналлай,
Ийизва заз гила абур чеб эвез.

Авай лугъуз, диде-буба, ягъалмиш
ХъанатIа жал - фикириз за, хазва къил.
Саки хъанач гъич дуьньядал яшамиш,
Саки даим хъайид я тек и шикил.

КъатIузва за, къетIен фикир гайила,
Абурун руьгъ даим винел ала зи.
Бегъем тушир са кIвалахдихъ гелкъвейла,
Туьнбуьгърикай чуьнуьх тежез ава зун.

Папав къализ, ван хкажиз тадач зав,
«Сусав къалдайд такурай чи вилериз».
Аялрин хъел за зи къене Чугвазва,
“КичIе мижер,” - вил ягъазва хтулриз.

Начагъ хъана алай чIавуз месел зун,
Чан-рикIзава заз бубадин вилери.

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ЧИ ГАФАР

Дехъне

Чи чІала и гафунин са шумуд вариант ава: *техъне, техънен, кѣтехъне* ва мсб. Профессор Р.Гайдарова кхъизвайвал, гафунин къадим вариант фиярин нугъатда ама: *техи* «фад». Дехъне гаф *тех* дибдин бинедал арадиз атанва. Гекъиг: *техи* «фад»; *техити* «фадамаз»; *техизилагъ* «фадлай»; *техи-техи* «фад-фад» (фиярин нугъат).

Дехъне гафуникай урус чІалан «недавно, давеча» гафарин манада менфят къачузва. Адакай лезги чІала маса гафарни арадал атанва: *кѣтне, кѣтехъне, дехъненанди* ва мсб.

Мулах

И гафунихъ къве мана ава: а) куьнуьдин рекъер; б) цІурур тавур мум. Профессор Р.Гайдарова кхъизвайвал, гафунин дувулдихъ *чиж* лугъудай манани авайди тир. А манада и дувул *мудин* гафуна ава: *мудин цуьк*, яни *чижрен цуьк*.

Цуьквериз ихътин тІварар гун лезги чІала адетдин кар я: *шутІра цуьк, варвард цуьк, атра цуьк, махпурд цуьк, алгъанд цуьк* ва мсб. Гъа инал лугъун хъи, *варвар* гафунин асул манани *чиж* я. Бязи нугъатра (КІири) *варвар* чубарук хътин, гатуз цавун аршда къугъвадай ничхирдиз лугъузва. А ничхир лезгийри чІижерин душман яз гъисабзава. *Варв* агъул чІала «чиж» лугъудай манада гилани авазва.

ШупІни-шубуб

Лезги чІалан фразеологияда гзаф дуьшуьш жезвай и ибардикай СтІал Сулейманани середаказ менфят къачунва. Дуьм-дуьз сад хътин манаяр авай къве чІалан гафарикай

туькІуьр хъанва: *пІунІ* (лезги чІала), *шубуб* (табасаран чІала).

Эвелдай и ибарадин мана «са чІални чир тахъун» тир. Гуьгъуьнлай адак «гъакІан крарни чир тахъун, авамвал» хътин манаяр акатна.

Сусбур

Бязи лезги нугъатра дуьшуьш хъжезмай и гаф *са-садбур* ибарадин сесер дегиш хъанвай вариант туш, ам *сад* гафуникай ваь, вичин хсуси маса дибдикай туькІуьр хъанвай гаф я. *Садан* чкадал *сус* лезги чІалан яркІи нугъатда гьалтзава: *сусбуру* «са-садбуру». Аквазвайвал, ам гилан аямда сесер дегиш хъунин нетижа туш, чи чІалан кьерехдин нугъатда хвенвай тарихдин факт я.

ЦІангур

Им недай хъчарин са жуьре я. ЧІалан алимрин фикирдалди гафунин дибар *нацІни* къур я. Талукъвилини падежда сад лагъай дибдикай *на* гъижа аватна (*нацІан-цІан*), къвед лагъай дибда къ сес *г*-див дегиш хъана: *нацІан гурдикай* (*нацІун*) *цІангур* гаф арадал атана.

Квардал

Дагъустандин Къурагъ района хуьруьн тІвар тир и ойконим сифтедай ойконим тушир, «минара» мана авай *квард* гаф тир. Хуьруьн тІвар адакай ахпа, ана агъалияр яшамш жез гатІунайла хъана. Ам «минара» мана авай гаф яз чи чІалан нугъатра амазга. Месэла, Ахцегъа «квард аквар хев» лугъудай топоним ава.

РИКІЕЛ ХУЬХ!

Лезги чІала глаголрин инкарвилини префиксар *т* гъарфуналди (*т*, *-та*, *-те*, *-ти*, *-ту*, *-туь*) кхъида, д гъарфуналди кхъидач. Месела: *атун-татун, гун-тагун, фин-тефин, нез-тинез, тун-тутун, тІуьн-туьтІуьн*.

Инкарвилини суффикс вири дуьшуьшра анжах *ч* гъарфуналди кхъида. Месэла: *фидач, фенач, фидачтІа, жедачни*. ИкІ кхъидач: *фидачини? фенашини* ва мсб.

И къайдадик тек са куьмекчи глагол *туш* акатзавач. И глаголда ва адан формайра *ш* кхъида. Месела: *туш, тушир, туштІа, тушини?* ва мсб.

Префиксар *х-*, *хъ-* глаголдихъ, арада маса артухан гъарф авачиз *акал* жеда. Месела: *фин, хъфин, хъфида; хъун, хъхъун, хъжеда* ва мсб.

Эвел кьиле ачух сес авай *атун* глаголдихъ префикс акал хъайила, кьиле авай [*а*] гадар жеда: *атун-хтун, хтана; авун* глаголдин кьиле авай *а* гъарф *у*-диз элкъведа: *авун-хъувун*.

Вегъин глаголдихъ префиксдин ачух [*и*] галай вариант (*хъи*) акал жеда: *вегъин-хъивегъин, хъивегъна*.

Дагъдин хуьре вирибурун къарай атІанвай. Иниз са къураба атанвай. Вич кІвал-югъ, мукъва-къилияр авачир кас я лагъана, хуьрунвийривай куьмек кІан хъана адаз. Инсанриз адан язух атана, кІвал гана, алакъдай куьмекар ийиз алахъна. Сада тІуьн, сада пек-лек гана, сада кІвалихъ галайвална.

Ингъе са къадар вахтар ала-тайла хуьруьнбуруз ам къекъверег тирди, гъавилай вичин хайи хуьрай чукурнавайди чир хъана. Вичиз азият тагана кьил хуьзвай и кас ара датІана садакъаяр кІватІун патал идан-адан ракларихъ жедай. Икъван гагъди къекъверегвал вуч ятІа тийижир хуьруьнбурувай и кар сакІани эхиз жезвачир. Кагъулвили тІушуннавай къурабади багънаяр гъиз кІвалахрикай кьил къакъуддай. И кар залай алакъдач, а кар завай жедач лугъуз гьеллеярдай.

Са тІимил чІавалай инсанри гаф-чІал сад авуна, адаз чин ганач. Гила

нин раклар гатайтІани, ам садани кІвализ тазмачир, адаз затІни гузмачир, садбуру чукурзавай кас. ЯтІани ада чинал хъурхъ акъалжнавайди хъиз гъил ахъайна садакъа тІалабдай.

Чан туьтуьнлиз атай дагъвияр садра вучин-гъикІин лугъуз меслят гъун

лугъузвай. Анжах хуьруьн рехибурун меслятдалди инсанри адаз масакІа тарс гун къетІна.

Къекъвераг мад гъилера кІвал-кІвал къекъведайла вирибуру адаз кІвалахдай алатар гузвай: пер, цуьруь-гъуьл, къуьк, кІута, мишер, йиге... «Я шкъакъар, за ибурув руфун гъикІ тухарин?» - лугъуз пашмандаказ жузазвай къурабади. «Вирида хъиз кІвалахна жуван кьилиз чара ая», - лугъузвай адаз жемятди.

Чара атІай кас кІвалахиз мажбур хъана. Адан гъилий кІвенкІве са карни къведачир, ингъе югъ-къандивай гъил ацалтна. Са тІимил чІавалай ам кІвалахдик гъикІ ктканатІа, вилериз фу-ядни ахквзмачир. Адан рикІелай кагъулвал алатна, гъар са кардихъ рикІ алаз гелкъвена. Касдин кІвалахдик цІигел хъанвай гъилери ийидай кар чпи жагъурзавай. Вичин кІвал-югъ гуьнгуьна хтун, гъен, сал цІарце тур касди хуьруьнбурузни куьмекар гузвай гила.

АЗИЗРИН Севда

КЪЕКЪВЕРАГ

MAX

патал санал кІватІ хъана. Хъел авай абуруз. И хуьре къекъвераг хъун вирибуруз даклан кар тир. Садбуру ам атай чкадиз чукур хъийин, муькуьбуру кьилиз акъул къведалди гатан

МИСКІАЛАР

Чѣб кІѣви дустар, са цІал вад устІар.

(dɛʃɯʈʰ nɨʃɨɾ)

«Ша» лагъайла, къведач, «къвемир» лагъайла, къведа.

(dɛʃɯʈʰ ɨʃɨɾ)

Са цІа къве стха, сад-садаз такваз.

(bɨʃɨɾ)

Хиялдилай деринди, Ксай чІавуз ширинди.

(ɨʃɨɾ)

Вилиз такваз, рикІе акъаз.

(ʃɨɾ ɨʃɨɾ)

МичІи тІекве пехъи жанавур.

(ɨʃɨɾ ɨʃɨɾ)

Вич гъвечІиди, кар чІехиди.

(ʃɨɾ)

Вири анай аквада, мез авачиз рахада.

(ʃɨɾ)

Къуд стхадал са бармак.

(ɨʃɨɾ)

Уьрдег гъуьле, тум кьерѣ.

(ʃɨɾ)

Къегъалдин юкъва, душмандиз мукъва.

(ʃɨɾ)

Вил инал, ван атІанал.

(ɨʃɨɾ)

ЭПИТАФИЯ

РИКІЕРА ГЕЛ ТУНА

Залан хабарди чи риклер кьарсурна. Алай йисан 15-мартдиз лезги интеллигенциядин зурба векилрикай тир «Самур» Лезги Милли Меркездин кьил Шаир Гьасанова вичин дуьнья дегишарна. Шаир Нежмеддинан хва Гьасанов 1936-йисуз Кцлар шегьерда дидедиз хьана.

1953-йисуз Кцлар шегьердин урус мектеб акалтарай жегьил гьа йисузни Азербайжандин Политехнический Институтдик экечІна. 1958-йисуз ада и институтдин шегьердин рекьер ва автомобилрин шегьеряр тухудай факультет куьтягьна. Институтда хьсан чирвилер кьачур ам республикадин эцигунрин министерствода кІвалахал акъвазна.

Шаир Гьасанован уьмуьрдин рехь ярж алайди хьана. Ада 1958-1959-йи-сара эцигунрин крарин тешкилатчивиле кІвалахна. 1959-1962-йисара илимдин ахтармишунрин лабораториядиз регьбервал гана. 1962-1965-йисара эцигунрин трестда килин инженервиле, 1965-1966-йисара Азербайжандин Эцигунрин Министерствода техникадин жигьетдай идара ийидай отделдин чІехидан куьмекчивиле, 1966-1977-йисара «Ракьбетон» трестдин килин инженервиле, 1977-1980-йисара хуьруьн майишатдин эцигунрин министрдин сад лагьай заместителвиле кІвалахна.

Вичин зегьметдин ва алакьунрин

нетижа яз кьвердавай дережа хкаж хьайи Шаир Гьасанов 1983-йисуз хуьруьн майишатдин эцигунрин министрвиле тайинарна. Ада пуд йисуз чешнелудаказ и кьуллугь килиз акъудна. Гуьгьуьнин йисарани адал са шумуд жавабдар кьуллугьяр ихтибарна. Ада 1990-1998-йисара республикадин майишатдин эцигунрин материалрин министрвиле, 1998-2001-йисара республикадин коммунальный майишатдин министрвиле, 2001-2006-йисара Гьукуматдин Эцигунрин Комитетдин седривилин кьуллугьяр килиз акъудна. Азербайжан СССР-дин «Лайхлу инженер»

тІварцІиз лайихлу хьайи, пудра Азербайжандин Верховный Советдин депутатвиле хьагьай чи ватангьлиди 1982-йисуз «Яру Зегьметдин Пайдах», 1986-йисуз «Шереф нишаны» орденарни кьачуна. 2015-йисалай адаз Азербайжан Республикадин Президентдин пенсия тайинарна.

Зурба тешкилатчи тир Шаир Гьасанова чи республикада цІудралди мектебар, азарханаар, поликлиникаар, яшайишдин кІвалер, спортдин маканар эцигуник чІехи тир пай кутуна.

Азербайжан Республикадин гьукуматдин эцигунрихь галаз алакьалу кьуллугьрал 50 йисуз ара датІана кІвалахай Шаир Гьасанова 2006-йисалай уьмуьрдин эхирдалди «Самур» Лезги Милли Меркездиз регьбервал гана.

Гьа ихьтин краралди вири республикадиз сейли хьайи Шаир Гьасанова вичин савадлувилелди, пешекарвилелди, гьакІни кьени кьилихралди халкьдин патай гьуьрмет кьазанмишна.

Чина даим хьвер авай и лезги интеллигенциядин тІвар-ван авай векилдалди ам чідай вири ксари дамахдай.

Адан экуь кьамат риклера эбеди яз амукьда. Аллагьди рагьмет авурай!

«Самур» Лезги Милли Меркез
«Самур» газетдин коллектив

ГАФАЛАГ

Чарках	- чархар квачиз арабадин амай паяр
Чатар	- цан цадай гьайванар куьтендик кутІундай алат
Чахчах	- дараматдин кьене кІарасрикай атІанвай цал
ЧачатІ	- чупур
Чеве	- жикІийрин жуьре
Черчи	- кІвалах тийиз куьчейра авайди
Чик	- шурва
Чурна	- эхирдал кьван тамам тушир
Чхрыхан	- хуьшрекан
ЧІвекь	- лап
Чеми	- циф авай югь
Чугьвал	- легьв
Шазда	- тІалабун
ШеретІул	- чурчул
Шидад	- залан гьалар
Шиткар	- акалтарай кьелечІ
ШленкІ	- чІижери куьнуьдин тІеквенар кІевирдай икьи затІ
ШтІуьнтІа	- дагьлара жадай ширин хьач
Шуьнар	- алафрин амукьяр
ШуьрлуьнцІ	- яргьи, яхун аял
Эвекьарун	- эвез хьувун
Эвисун	- куьрс хьун

КЪВАНЕРИН СИРЕР ЧИРИН

Къванерин кьхи́нар чи эпиграфикадин тІимил чирнавай хел ятІани, икьван гагьди чаз абурай гзаф лезги тарихар чир хьанва. И рекьай машгьур алимар Л.И.Лаврова ва А.Р.Шихсаидова тухвай ахтармишунар рикІел хкун бес я. Абурун куьмекдалди чав Рича, Гелхен, Хнов хьтин хуьрерай, гьакІни Кьурагьай, Ахцегьай ва маса чкайрай жагьай къванерин кьхи́нрай халкьдин араб ва монголрин девиррихь галаз алакьалу тарихрикай са кьадар малуматар агакьна.

Заз кьилди X-XV виш йисарин кьхи́нрикай лугьуз кІанзава. Магьмуд Хиналугьвиди вичин «XIV- XV виш йисара Дагьустанда ва Ширванда кьиле фейи вакьияар» ктабда кьхьенвайвал, Кьурушдал, Хнова ва маса лезги хуьрера араб девирдиз талукь гзаф саркофагар (нехишар ва арабдалди кьхи́нар алай килин къванер) ава. И факт 1874-йисуз Кьурушдал хьайи академик А.Беккерани тестиькарнай. Гуьгьуьнлай и хуьруьн XIV виш йисаз талукь са сурун килин къванцел алай кьхи́нар винел акъатна: «Монголрихь галаз женгина телеф хьана».

Хнов хуьре XII виш йисаз талукь са саркофагдал кьхьенва: «Уьмуьр чІур жезва, вахт лагьайтІа, цІийи жезва». Садбуру и кьхи́нар арабри хуьруьз басрух гунихь галаз алакьалу ийизва. Гьайиф хьи, алай вахтунда чахь ихьтин къванерин кьхи́нар винел акъудна чирдай пешекарар авач. Совет гьукуматдин вахтунда чи хуьрерай албан кьхи́нар алай гьикьван къванер чуьнуьхна. Гьа икІ, гьикьван лезги тарихарни квахьна. Кьайгьу кьалур тавуртІа, чи X-XV йисариз талукь саркофагарни квахьда. Ша санал гьил-гьиле гана чна чи къванерин сирер чирин.

Загьир АСВАРОВ,
Дагьустан Республикадин
Дербент шегьер

КАСБУБАДИН ХКЕТАР

ГЬИКИ ХЬАЙИТІАНИ
РАХАДА

Са юкьуз Касбуба вичин гьвечІи гадани галаз рекьиз экьечІна. Ам гада ламрал акьадарна вич яхдиз физвай. Рекье дуьшуьш хьайибуру лугьузвай:

- Пагь им аку, гьвечІи аял ламрал акьадарна, вич яхдиз физва.

И гафарин ван хьайи Касбубади халкь рахун тавурай лагьана гада авудна, вич ламрал акьахна.

Рехьди физвайбуру ам акуна лагьана:
- И касдиз регьуь тахьун аку, чІехи итим яз вич ламрал акьахнава, гьвечІи гада яхдиз тухузва.

Касбубади гада ламрал акьадар хьувуна. Са кьадар рехь фейидалай кьулухь дуьшуьш хьайи маса инсанар виликанбурулайни гзаф рахаз хьана:

- И кьуьзуь касдихь гьич инсаф авач. И чими юкьуз гьайвандин язух татана кьведни акьахна физва.

И гафар ван хьайила ада лагьана:

- Ша чан хва, чун кьведни эвичІна яхдиз фин, ибуру чалай гьил кьачудач.

Рекье дуьшуьш хьайи маса инсанри:

- Лам кьувунарна чеб кьведни яхдиз физвай ибурун акьулдиз килиг, - лугьузвай.

И гафарикай Касбубади хьел акатна:

- Инсанар гьикІ хьайитІани рахада, ша чун ламрал акьах хьийин, - лагьана.

КЪУНШИДИН МЕСЛЯТ

Са кьуншиди Касбубади хабар кьуна:

- Я кьунши, зун папан чІалаз килигдани, килигдани, на вуч меслят кьалурзава?

- Ваъ яда, итим папан чІалаз килигдани? - жаваб гана Касбубади.

- Зи папа кье нянихь ваз эвера, вичи са хьсан хуьрекни чрада лугьузва, акІ ятІа акьвазрай, герек авач.

- АкІ виже кьведач, акьуллу папан гафуниз килигна кІанда, - лагьана тади кваз Касбубади.

ЗИ СА КІВАЧИК
КАПІ КВАЧ

Касбубади гьилер-кІвачер чуьхуьдайла адан са кІвач чуьхуьдай яд бес хьанач. Аниз килигна Касбуба капІдай чІавуз са кІвачел акьвазиз хьана.

- Касбуба, вун са кІвачел вучиз акьвазнава?

- Вучиз лагьайтІа, зи са кІвачик капІ квач.

ЛАМРАН ЧІАЛ
ЛАМРАЗ ЧИР ЖЕДА

Садра хуьруьн кавхади, вич гзаф чирвилер авай итим тирди субутун патал, кьил агьузна акьвазнавай ламраз килигна лагьана:

- Ламраз вич галатнава лугьуз кІанзава гьа...

Кьвалав гвай Касбубади адан гафунал кьул чІугуна:

- Ламран чІал ламраз чир хьана кІанда.

САМУР

Баş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
"Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü
mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708
Qəzet Azərbaycan

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur

Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.

Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 799
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

ВНИМАНИЮ ЧИТАТЕЛЕЙ!
В районах республики на газету "Самур"
можно подписаться коллективно
и индивидуально в любое время.
Годовая подписка составляет
15 манатов.
Справки по телефону: 432-92-17